

SYSTEMY EDUKACJI W EUROPIE – STAN OBECNY I PLANOWANE REFORMY

REPUBLIKA CZESKA

1. Populacja uczących się i język nauczania

W 2003 r. liczba osób w wieku do 29 lat wynosiła 3 866 791 (37,86% ludności), a liczba dzieci i młodzieży w wieku objętym obowiązkowym kształceniem – 1 009 311 (9,88% ludności). Urzędowym językiem nauczania jest język czeski. W roku szkolnym 2004/05 nauczanie polskiej mniejszości narodowej prowadzono w języku polskim w 21 przedszkolach, 23 szkołach powszechnych i jednym polskim *gymnazium*, a ponadto istniało jedno trzyjęzyczne *gymnazium*, kształcące w języku czeskim, polskim i angielskim oraz 3 dwujęzyczne (czesko-polskie) techniczne szkoły średnie II stopnia.

2. Administracja i finansowanie edukacji

W roku szkolnym 2004/05 większość uczniów na poziomie podstawowym i średnim uczęszczała do szkół publicznych.

Od 1 stycznia 2005 r. czeski system edukacji funkcjonuje na podstawie nowych ustaw, które regulują sprawy związane z kształceniem od poziomu przedszkolnego do poziomu szkolnictwa średniego II stopnia i wyższego szkolnictwa zawodowego, z zarządzaniem edukacją na tych poziomach oraz z zawodem nauczycielskim. Poszczególne akty prawne wchodzi kolejno w życie. Podstawę funkcjonowania szkolnictwa wyższego stanowi Ustawa o szkolnictwie wyższym z 1999 r.

Administracja szkolna stanowi część administracji ogólnej, w której wyodrębnia się szczebel centralny, regionalny (obecnie istnieje 14 regionów) i gminny. Regiony mają szeroką autonomię.

Ministerstwo Edukacji, Młodzieży i Sportu odpowiada za zintegrowaną politykę edukacyjną państwa, opracowując długoterminowe strategie kształcenia i rozwoju systemu edukacji, które przedstawia Radzie Ministrów w każdym nieparzystym roku.

Do zadań Ministerstwa Edukacji, Młodzieży i Sportu należą przede wszystkim:

- zarządzanie systemem szkolnym na szczeblu administracji państwowej,
- sprawy związane z koncepcją, stanem i rozwojem systemu edukacji,
- określanie treści nauczania: opracowywanie Ogólnokrajowego programu nauczania – dokumentu politycznego diskutowanego przez Radę Ministrów i zatwierdzanego przez Parlament, zatwierdzanie ramowych programów nauczania, które stanowią podstawę przygotowywania szkolnych programów nauczania, oraz zatwierdzanie programów nauczania dla wyższych szkół zawodowych i pozostałych uczelni,
- sprawy związane z wynagrodzeniami nauczycieli i pomocami dydaktycznymi,
- prowadzenie wykazu szkół (z wyjątkiem placówek przedszkolnych),
- tworzenie i prowadzenie placówek doskonalenia nauczycieli oraz domów poprawczych dla młodzieży.

Władze regionalne, odpowiadające za edukację na swym terenie, opracowują – zgodnie z celami ogólnokrajowymi – długoterminowe strategie dla swego regionu w każdym parzystym roku oraz zakładają i prowadzą szkoły średnie II stopnia i wyższe szkoły zawodowe.

Gminy odpowiadają za kształcenie obowiązkowe. Zakładają i prowadzą przedszkola i szkoły powszechne. W imieniu gminy zadania te wykonuje na ogół Komisja ds. Kształcenia i Wychowania (*Komise pro výchovu a vzdělávání*).

Organy założycielskie mianują dyrektorów szkół w drodze konkursu; dyrektorów można zwolnić ze stanowiska jedynie z przyczyn określonych w przepisach.

Wszystkie szkoły mają od 1 stycznia 2003 r. osobowość prawną. Dyrektorom szkół przekazano pełną odpowiedzialność za jakość procesu dydaktycznego, zarządzanie finansami szkół, zatrudnianie i zwalnianie nauczycieli oraz relacje ze społecznością lokalną i ogółem społeczeństwa. Zgodnie z przepisami, organ założycielski szkoły jest zobowiązany utworzyć radę szkoły (*školská rada*), która umożliwia rodzicom, uczniom, kadry (poza dyrektorem szkoły) oraz przedstawicielom społeczeństwa uczestnictwo w zarządzaniu szkołą.

Szkoły są finansowane z dwóch źródeł: koszty inwestycyjne i bieżące pokrywają organy założycielskie (regiony i gminy z budżetów regionalnych), a fundusze na wynagrodzenia i pomoce dydaktyczne są przyznawane z budżetu centralnego przez Ministerstwo Edukacji, Młodzieży i Sportu, za pośrednictwem administracji regionalnej. Finansowanie odbywa się zgodnie z zasadą wydatków na 1 osobę.

Od 1990 r. (a w sektorze szkolnictwa wyższego – od 1999 r.) powstają w Republice Czeskiej szkoły prywatne. Większość szkół ma charakter bezwyznaniowy; z prawnego punktu widzenia szkoły te mają status organizacji dochodowych lub dotowanych organizacji niedochodowych. W roku szkolnym 2004/05 szkoły prywatne i wyznaniowe stanowiły łącznie 1,4% ogólnej liczby szkół powszechnych i kształciły 0,8% uczniów na tym poziomie edukacji; w szkolnictwie średnim II stopnia wskaźniki te wynoszą odpowiednio 22,5% szkół i 15% uczniów, w sektorze wyższego szkolnictwa zawodowego – 33% szkół i 34% studentów, a w sektorze pozostałych uczelni – 60% uczelni i 6,1% studentów. Koszty bieżące w szkołach prywatnych finansuje się według takiego samego algorytmu, jak w szkołach publicznych w danym regionie. Dotacje podstawowe (50-80% funduszy przyznawanych podobnym szkołom publicznym, zależnie od rodzaju) mogą zostać zwiększone do 80-100%, jeżeli szkoła spełnia określony zestaw kryteriów. Szkoły wyznaniowe otrzymują bezpośrednio z ministerstwa takie same kwoty, jak szkoły publiczne. Uczelnie prywatne otrzymują dotacje państwowe jedynie w przypadku, gdy są instytucjami niedochodowymi.

Centralnym organem nadzoru jest Czeski Inspektorat Szkolny (*Česká školní inspekce*), podległy bezpośrednio ministerstwu edukacji. Zadaniem inspektoratu jest monitorowanie szkół i szkolnej infrastruktury: warunków i rezultatów kształcenia, jakości zarządzania, efektywności wykorzystania funduszy oraz przestrzegania obowiązujących przepisów na wszystkich poziomach, włącznie z wyższymi szkołami zawodowymi, ale z wyjątkiem pozostałych szkół wyższych.

3. Edukacja przedszkolna

Przedszkole (*mateřská škola*) stanowi część systemu edukacji o długoletniej tradycji. Edukacja przedszkolna opiera się na Ramowym programie nauczania zatwierdzonym przez ministerstwo. Podstawową grupą wiekową są dzieci w wieku od 3 do 6 lat. Wprawdzie edukacja przedszkolna nie jest obowiązkowa, do przedszkoli uczęszcza prawie 88,2% tej grupy wiekowej. Od rodziców można pobierać opłaty stanowiące maksymalnie 50% kosztów bieżących (niezwiązanych z kształceniem) ponoszonych przez gminy, przy czym nie dotyczy to roku poprzedzającego rozpoczęcie nauki w szkole, podczas którego kształcenie jest dla wszystkich dzieci bezpłatne.

4. Kształcenie obowiązkowe

Uczęszczanie do szkoły jest obowiązkowe przez dziewięć lat, na ogół w wieku od 6 do 15 lat. Wszyscy uczniowie rozpoczynają naukę w szkole powszechnej (*základní škola*), a w drugim etapie mogą uczęszczać do *gymnázium*.

a) Etapy

Placówka	Typowy wiek	Poziom ISCED
<i>Základní škola</i> – szkoła powszechna (jednolita struktura obejmująca szkołę podstawową i średnią I stopnia)	I etap: 6-10 lat; II etap: 11-15 lat	1+2
<i>Gymnázium</i> – ogólnokształcąca szkoła średnia I stopnia	11/13-15	2

b) Kryteria przyjęć

Szkoły są zrejonizowane, ale rodzice mają prawo wybrać dowolną szkołę. Uczniowie mogą przejść z *základní škola* po ukończeniu V klasy do ośmioletniego *gymnázium* lub po ukończeniu VII klasy do sześcioletniego *gymnázium*, pod warunkiem zdania egzaminu wstępnego, przeprowadzanego przez szkołę. W *gymnázium* kształcą się 9,75% odpowiedniej grupy wiekowej.

c) Dzienny/tygodniowy/roczny wymiar zajęć

Rok szkolny rozpoczyna się 1 września, a kończy 31 sierpnia następnego roku. W roku 2004/05 rok szkolny obejmował 196 dni zajęć dydaktycznych. Lekcje trwają 45 minut i są prowadzone przez pięć dni w tygodniu. Tygodniowy wymiar zajęć wynosi 20-25 godzin lekcyjnych w I etapie i 27-31 w II etapie (liczba godzin lekcyjnych wzrasta stopniowo).

d) Wielkość klas/podział uczniów na klasy

W roku szkolnym 2004/05 na 1 nauczyciela przypadało 14,5 ucznia; klasy liczyły średnio 21,4 ucznia. Minimalna liczba uczniów w klasie wynosi 17, a maksymalna – 30. Klasy są koedukacyjne i składają się z uczniów w tym samym wieku. Małe gminy mogą zakładać szkoły (prowadzące wyłącznie I etap kształcenia), w których są klasy składające się z uczniów w różnym wieku (4% uczniów). W I etapie wszystkie przedmioty prowadzi na ogół jeden nauczyciel, natomiast w II etapie lekcje prowadzi nauczyciele przedmiotu, specjalizujący się na ogół w dwóch przedmiotach.

e) Programy i treści nauczania

Cele i podstawowe treści programowe są określone w ogólnokrajowych standardach kształcenia. Cele te można realizować za pomocą różnych programów nauczania pod warunkiem, że zostały one zatwierdzone przez ministerstwo. Istnieją trzy ogólnokrajowe programy nauczania. Każda placówka samodzielnie wybiera metody nauczania i podręczniki (z listy zatwierdzonej przez ministerstwo).

f) Ocena, promocja i kwalifikacje

Uczniowie są oceniani przez nauczycieli na podstawie prac pisemnych, wystąpień ustnych i pracy domowej według pięciopunktowej skali. Wyniki oceny ciąglej podsumowuje się w raporcie na zakończenie każdego semestru. Od roku 2005 na wszystkich poziomach kształcenia dozwolona jest również ocena słowna (opisowa). Od roku szkolnego 2005/06 szkoły będą wydawać uczniom w ostatnim roku kształcenia obowiązkowego dokument przedstawiający ocenę końcową. Postępy uczniów w nauce omawia się podczas zebrań z rodzicami. Uczniowie mający trudności w nauce mogą powtarzać jedną klasę na każdym etapie kształcenia.

5. Szkolnictwo średnie II stopnia i policealne

a) Rodzaje kształcenia

Placówka	Rodzaj kształcenia	Czas trwania	Poziom ISCED	Typowy wiek
<i>Gymnázium</i>	Ogólne, na poziomie średnim II stopnia	4	3A	15-19
<i>Střední odborná škola (SOŠ)</i>	Techniczne, na poziomie średnim II stopnia	4	3A	15-19
		3	3C	15-18
<i>Střední odborné učiliště (SOU)</i>	Zawodowe, na poziomie średnim II stopnia	2	3C	15-17
		3	3C	15-18
		4	3A	15-19
SOŠ + SOU	Studium policealne (<i>nástavbové studium</i>)	2	4A	19-21

b) Kryteria przyjęć

Warunkiem przyjęcia do szkoły średniej II stopnia jest ukończenie kształcenia obowiązkowego i spełnienie wymogów wstępnych. Treść egzaminu wstępnego (pisemnego i ustnego) określa szkoła. Uczniowie mogą ubiegać się o przyjęcie do jednej wybranej szkoły. Uczniowie, którzy nie zostali przyjęci, mogą zdawać egzamin wstępny w drugiej rundzie w szkole, w której są wolne miejsca. Warunkiem przyjęcia do *nástavbové studium* jest ukończenie trzech lat nauki w *střední odborné učiliště* i spełnienie wymogów wstępnych.

c) Programy i treści nauczania

Ministerstwo opracowało standardy kształcenia, określające cele i treści nauczania, oraz zatwierdziło programy nauczania, które charakteryzują się znaczną elastycznością. Program nauczania dla gimnazjum określa 21-29 z łącznej liczby 31 godzin zajęć dydaktycznych, a pozostałe godziny są do dyspozycji dyrektora szkoły, zgodnie z profilem kształcenia. W szkołach technicznych występują 33 godziny zajęć dydaktycznych, a proporcja przedmiotów ogólnych do zawodowych wynosi ok. 40:60. Niektóre lekcje są nieobowiązkowe. W szkołach zawodowych są również 33 godziny zajęć dydaktycznych tygodniowo, a proporcje przedmiotów ogólnych, przedmiotów zawodowych i kształcenia praktycznego są różne. Kształcenie praktyczne w ramach trzyletniego cyklu kształcenia (stanowiącego dominującą formę) może stanowić 30-45% zajęć dydaktycznych. W *nástavbové studium* prowadzi się przedmioty ogólne i teoretyczne, dotyczące określonej dziedziny. Szkoły mogą zmieniać do 30% treści poszczególnych przedmiotów na wszystkich poziomach.

d) Ocena, promocja i kwalifikacje

Wszystkie szkoły średnie II stopnia samodzielnie przeprowadzają egzaminy końcowe:

- *maturitní zkouška* – na zakończenie czteroletniego cyklu kształcenia (poziom ISCED 3A) i kształcenia w *nástavbové studium* (poziom ISCED 4A); absolwenci szkół otrzymują świadectwo *vysvědčení o maturitní zkoušce*;
- *závěrečná zkouška* – na zakończenie trzy- i dwuletniego cyklu kształcenia (poziom ISCED 3C); absolwenci szkół otrzymują świadectwo *vysvědčení o závěrečné zkoušce*;
- *závěrečná zkouška* – w szkołach zawodowych (kształcenie w trzy- i dwuletnim cyklu, poziom ISCED 3C), w których egzamin obejmuje część praktyczną; absolwenci otrzymują świadectwo *výuční list*.

6. Szkolnictwo wyższe

a) Rodzaje uczelni

Uczelnia	Poziom ISCED	Czas trwania	Typowy wiek
<i>Vyšší odborná škola</i> (wyższa szkoła zawodowa)	5B	2-3,5	19-21/22
<i>Vyšoká škola</i> (szkoła wyższa)	5A	3/4/5/6	19-22/26
	6	3	-

W wyższych szkołach zawodowych prowadzi się kształcenie techniczne na zaawansowanym poziomie. Program nauczania przygotowuje szkoła i zatwierdza ministerstwo. Proporcje przedmiotów ogólnych, ogólnych zawodowych i specjalistycznych zawodowych wynoszą ok. 20:40:30. Zgodnie z nową Ustawą o edukacji, akredytowane będą wyłącznie programy trwające 3 lata (3,5 roku na kierunkach dotyczących zdrowia).

Szkoły wyższe dzielą się na uczelnie akademickie (w 2005 r. – 28 uczelni, 24 państwowe i 2 prywatne) i nieakademickie (36 uczelni prywatnych). Programy studiów przygotowują poszczególne uczelnie/wydziały, a zatwierdza Komisja Akredytacyjna.

b) Warunki wstępu

Minimalnym warunkiem przyjęcia na studia na wszystkich kierunkach jest posiadanie świadectwa potwierdzającego zdanie *maturitní zkouška*. Każda uczelnia sama określa kryteria przyjęć i treść egzaminu wstępnego.

c) Kwalifikacje

W wyższych szkołach zawodowych zdaje się egzamin końcowy zwany *absolutorium*, a absolwenci otrzymują tytuł *diplomovaný specialista – DiS* (dyplomowany specjalista).

Na zakończenie studiów w szkołach wyższych studenci zdają egzamin państwowy i bronią pracy. Absolwenci studiów I stopnia (3- lub 4-letnich) otrzymują tytuł zawodowy *bakalář – Bc* (licencjat). Absolwenci studiów II stopnia (trwających od roku do 3 lat) i dłuższych studiów jednolitych (trwających 5-6 lat) otrzymują przeważnie tytuł *magistr – Mgr.* (magister); na niektórych kierunkach przyznaje się specjalne tytuły: *magister umění – MgA* (magister – na kierunkach humanistycznych), *inženýr – Ing.* (na kierunkach technicznych i ekonomicznych), *inženýr architekt – Ing. Arch* (na kierunku Architektura), a na kierunkach Medycyna i Weterynaria (po zdaniu *státní rigorózní zkouška*) – tytuł *doktor (MUDr., MDDr., MVDr.)*. Osoby z tytułem magisterskim mogą otrzymać tytuł *JUDr., PhDr., RNDr., PharmDr.* lub *ThDr.*, po zdaniu egzaminu *rigorózní zkouška*. Po ukończeniu studiów doktoranckich studenci zdają egzamin doktorski i otrzymują stopień naukowy *doktor – Ph.D.* (w dziedzinie teologii – *Th.D.*).

7. Kształcenie specjalne

Szkoły specjalne istnieją na poziomach od przedszkolnego do średniego II stopnia. Program nauczania i kwalifikacje uzyskiwane w tych szkołach są maksymalnie zbliżone do programów i kwalifikacji w szkolnictwie ogólnodostępnym; poza szkolnictwem ogólnodostępnym kształci się 3,6% populacji. Uczęszczanie do szkoły specjalnej wymaga skierowania od odpowiedniego organu władz i zgody rodziców. W nowej Ustawie o edukacji kładzie się nacisk na integrację.

8. Nauczyciele

Nauczyciele zajmujący się edukacją przedszkolną kończą na ogół czteroletni cykl kształcenia w szkole średniej II stopnia, ale dla tej grupy prowadzi się również studia na poziomie licencjackim i magisterskim (trwające 3 lub 4 lata). Przyszli nauczyciele na innych poziomach kształcenia muszą uzyskać dyplom uczelni akademickiej, na ogół na poziomie magisterskim (po ukończeniu studiów trwających zwykle 4 lub 5 lat). Nauczyciele nie mają statusu urzędników państwowych. Nowa Ustawa o kadrze pedagogicznej zawiera uregulowania dotyczące kwalifikacji wymaganych do wykonywania zawodu nauczycielskiego, jak również zapisy dotyczące doskonalenia zawodowego i szczebli awansu zawodowego nauczycieli.

9. Aktualne reformy i debaty w dziedzinie edukacji

W szkołach prowadzonych przez władze regionalne uwaga skupia się na wdrażaniu przepisów **Ustawy o edukacji** i **Ustawy o kadrze pedagogicznej** oraz przepisów wykonawczych do tych ustaw, które zostały w większości przygotowane w pierwszym kwartale 2005 r.

- Wdrażana jest **reforma programowa**.
  - Ogólnokrajowy program nauczania powinien zostać zatwierdzony w marcu 2006 r.
  - Prace nad ramowymi programami nauczania, które określają cele kształcenia, kluczowe kompetencje oraz treści nauczania, są na różnym etapie zaawansowania. Dotychczas zatwierdzono ramowe programy dla poziomów ISCED 0, 1 i 2, z wyjątkiem programów dla szkół specjalnych. Ramowy program dla poziomu ISCED 3 powinien być przygotowany do zatwierdzenia w 2006 r.
  - Na podstawie ramowych programów nauczania szkoły będą opracowywać własne programy. Przygotowano już przewodniki dotyczące realizacji programów. Szkoły powszechnie powinny rozpocząć nauczanie według ramowych programów w roku szkolnym 2007/08.
  - Ramowy program nauczania dla ogólnokształcących szkół średnich II stopnia będzie weryfikowany w 16 szkołach w latach 2004-2006.

- Ramowy program nauczania dla technicznych i zawodowych szkół średnich II stopnia: najważniejsze debaty miały miejsce w latach 2001 i 2002. Pierwsze ramowe programy dla ośmiu dziedzin kształcenia zostały już opracowane i zweryfikowane w wybranych szkołach (wrzesień 2002 – czerwiec 2003). Ramowe programy dla 29 dziedzin, w ramach których kształcą się 60% uczniów, zostały przygotowane w 2004 r. i są obecnie weryfikowane w szkołach.
- Poziomy kształcenia zostały zdefiniowane na podstawie programów nauczania.
- Na mocy Ustawy o edukacji wprowadzona została nowa forma prawna: osoba prawna zajmująca się edukacją. Ten status prawny mogą uzyskać zarówno organy władz publicznych, jak i inne osoby prawne lub osoby fizyczne.

Najważniejsze zagadnienia, które są przedmiotem dyskusji w odniesieniu do **szkolnictwa wyższego**, dotyczą Procesu Bolońskiego i Lizbońskiego oraz sytuacji finansowej uczelni:

- restrukturyzacja programów studiów i wspieranie rozwoju studiów doktoranckich,
- uznawanie wcześniejszych etapów kształcenia i kwalifikacji uzyskanych poza szkolnictwem wyższym (w ramach kształcenia ustawicznego) pod kątem dalszego kształcenia,
- ściślejsze powiązanie kształcenia z działalnością badawczo-rozwojową w uczelniach,
- zapewnianie jakości,
- podnoszenie kwalifikacji kadry akademickiej.

Opracowanie: Czeskie Biuro Eurydice

Bardziej szczegółowe informacje o systemach edukacji w Europie można znaleźć w prowadzonej przez EURYDICE bazie danych EURYBASE (<http://www.eurydice.org>).

Ostatnia aktualizacja: marzec 2005